

HİDAYET İSLÂM'IN AYDINLIK YOLU

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعَمِّهِ، عِنْدَ الْمَوْتِ
”قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ“ فَأَبَى-قَالَ:- فَأَنْزَلَ اللَّهُ:
﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ...﴾ الْآيَةَ.

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre,
Resûlullah (sav), amcası (Ebû Tâlib) ölürken kendisine,
“Lâ ilâhe illallâh (Allah'tan başka ilâh yoktur.) de ki ben de
onunla kıyamet gününde senin için şahitlik edeyim.” dedi. Amcası
bundan kaçınınca Allah, “Şüphesiz ki sen sevdiğin kişiyi hidayete
erdiremezsin...” (Kasas, 28/56) âyetini indirdi.

(M134 Müslim, İmân, 41)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الدَّيْلَمِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ: سَمِعْتُ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: ”إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي ظُلْمَةٍ، فَأَلْقَى
عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ، فَمَنْ أَصَابَهُ مِنْ ذَلِكَ النُّورِ اهْتَدَى، وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ،
فَلذَلِكَ أَقُولُ جَفَّ الْقَلَمُ عَلَى عِلْمِ اللَّهِ.“

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ، يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ بِمَا
هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ يَقُولُ: ”مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضِلِّ فَلَا هَادِيَ لَهُ،
وَخَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ.“

قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي الْوَتْرِ
”اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيْمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيْمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيْمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ
لِي فِيْمَا أَعْطَيْتَ، وَفِي شَرِّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا
يَذُلُّ مَنْ وَالَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ.“

Abdullah b. ed-Deylemî aracılığıyla, Abdullah b. Amr'ın, Resûlullah'tan (sav) şöyle işittiği nakledilmektedir: “Yüce Allah mahlûkatını karanlık içerisinde yarattı ve nurunu onlar üzerine yaydı. O nurdan kime isabet ettiyse o hidayete erdi. İsbet etmediği kimseler ise sapıtı.” Abdullah b. Amr, “İşte bunun için ‘Allah’ın ilmi üzere kalem kurudu.’ (Her şey Allah’ın ezeli bilgisiyle gerçekleşti.) diyorum.” demiştir.

(T2642 Tirmizî, İmân, 18; HM6644 İbn Hanbel, II, 176)

Câbir'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) insanlara hitap ederken önce lâyıık-ı vechile Allah'a hamd ve senâ eder, sonra da “Bir kimseye Allah hidayet verirse artık onu saptıracak yoktur; Allah'ın saptırdığına da hidayet verecek yoktur. Sözün en hayırlısı Allah'ın Kitabı'dır.” buyururdu.

(M2007 Müslim, Cum'a, 45)

(Resûlullah'ın torunu) Hasan b. Ali (ra) şöyle demiştir: “Allah Resûlü (sav) vitirde okumam için bana şu duayı öğretti: ‘Allah'ım, hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Sıhhat ve afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Himaye ettiğin kimseler gibi beni de himaye et. Bana verdiğin nimetleri bereketlendir. Verdiğin hükmün şerrinden beni koru. Hükmü sen verirsin, senin üstüne hüküm verecek kimse yoktur. Senin dost olduğun kimse asla zelil olmaz. Eksiklikler sana yakışmaz. Ey Rabbimiz! Yücesin ve kutlusun.’”

(T464 Tirmizî, Vitr, 10)

Abdülmuttalib b. Hâşim vefat ettiğinde henüz sekiz yaşında olan Efendimizin (sav) bakımını ve himayesini amcası Ebû Tâlib üstlendi. O, Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın öz kardeşiydi.¹ Mekke'nin saygın simalarından olan Ebû Tâlib yeğeni Hz. Muhammed'i (sav) gözü gibi korumuş, hatta peygamber olduktan sonra ona düşmanca tavır alan kavmine karşı onu savunmaktan geri durmamıştır. Nihayet Ebû Tâlib'in de ölüm vakti gelmişti. Hiç şüphesiz ki Allah'ın Elçisi (sav), hayatı boyunca kendisine maddî mânevî desteklerini esirgemeyen amcasının tevhid dinine iman etmesini çok istiyordu. Bunun için son kez huzuruna geldi. O esnada Ebû Tâlib'in yanında iki kişi daha vardı. Biri Ebû Cehil'di; Resûlullah (sav), "Allah'ım! Şu iki adamdan, Ebû Cehil ve Ömer b. Hattâb'dan en sevdiğin ile İslâm'ı güçlendir."² diye dua edecek, ancak hidayet ona nasip olmayacaktı. Diğeri de Abdullah b. Ebû Ümeyye idi. Müminlerin annesi Ümmü Seleme'nin kardeşi olan Abdullah ise fetih günü Müslüman olacak ve Tâif Muhasarası esnasında şehit düşecekti.³ Allah Resûlü (sav) onların da huzurunda amcası Ebû Tâlib'e seslendi: "Amca! 'Lâ ilâhe illallâh' (Allah'tan başka ilâh yoktur) de. Bu kelimeyi söyle ki onunla kıyamet gününde senin için şahitlik edeyim." Bunun üzerine Ebû Cehil ile Abdullah b. Ebû Ümeyye, "Ey Ebû Tâlib, Abdülmuttalib'in dininden dönmek mi istiyorsun?" dediler. Hz. Peygamber (sav) de kelime-i tevhidi amcasına arz etmeye devam etti. Ancak Ebû Tâlib onlara son söz olarak kendisinin Abdülmuttalib'in dini üzere bulunduğunu söyledi ve Allah'tan başka ilâh olmadığını ikrar etmekten kaçındı. Resûlullah da (sav), "Vallahi engellenmediğim sürece senin için istiğfar dileyeceğim." dedi. Bu olayın ardından, "Müşriklerin cehennemlik oldukları kendilerince anlaşıldıktan sonra akraba bile olsalar Peygambere de müminlere de onlar için istiğfar etmek yaraşmaz."⁴ âyeti ile "Şüphesiz ki sen sevdiğin kişiyi hidayete erdiremezsin; ama Allah dilediğine hidayet verir. O, hidayete erecekleri daha iyi bilir."⁵ âyeti nâzil oldu.⁶

Hz. Peygamber'i çok seven amcasına nasip olmayan hidayet nuru, öyle zaman olmuştur ki, Peygamber Efendimize (sav) karşı kalbinde kin

¹ HS1/318 İbn Hişâm, *Stret*, I, 318.

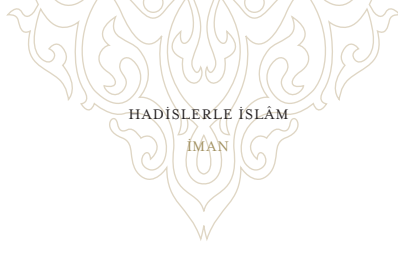
² T3681 Tirmizî, *Menâkıb*, 17 HM5696 İbn Hanbel, II, 96.

³ BM1570 Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, III, 1589.

⁴ Tevbe, 9/113.

⁵ Kasas, 28/56.

⁶ B3884 Buhârî, *Menâkıbü'l-ensar*, 40; M132 Müslim, *İmân*, 39; M134 Müslim, *İmân*, 41.

besleyen birini aydınlatabilmiştir. Bunlardan biri Hanifeoğulları'ndan Sümâme b. Üsâl'dir. Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Yemâme reisi Sümâme, hicretin yedinci yılı Muharrem ayında⁷ Necid bölgesine yönelik düzenlenen askerî bir sefer esnasında esir alındı. Daha önce Resûlullah'ın bir elçisini öldürmeye teşebbüs ettiği için Hz. Peygamber (sav) onun cezalandırılmasını istemişti.⁸ Derken Resûlullah (sav) tutuklu hâldeki Sümâme'ye, "Yanında bana sunacağıın ne var?" diye sorduğunda, Sümâme, "İyi bir şey." dedi ve ekledi: "Eğer beni öldürürsen, kanı helâl birini öldürmüş olursun. Eğer bana lütufta bulunursan (canımı bağışlarsan) şükreden birine iyilik yapmış olacaksın. Eğer (kurtuluş fidyem için) mal istersen, ne kadar dilersem işte malım." Üç gün tekrar eden bu görüşmenin neticesinde Allah'ın Elçisi, Sümâme'nin serbest bırakılması talimatını verdi. Gördüğü iyi muamelenin de etkisiyle orada Müslüman olan Sümâme şu samimi itirafta bulunmuştur: "Ey Muhammed, vallahi yeryüzünde benim için senin yüzünden daha nahoş bir yüz yoktu! Şimdi senin yüzün benim için bütün yüzlerden daha güzel oldu. Vallahi senin dininden daha fazla nefret ettiğim bir din yoktu! Artık bana göre senin dinin bütün dinlerden daha güzeldir. Vallahi benim için senin beldenden daha sevimsiz bir belde yoktu. Şimdi belden de benim için bütün beldelerden sevimli oldu!"⁹ İlerleyen yıllarda Yemâme halkı Müseylemetü'l-Kezzâb'a uyararak İslâm'dan ayrılacak ancak Sümâme İslâm'a sadık kalacaktı.¹⁰

Farklı zaman ve mekânlarda gerçekleşen bu iki gerçek öykünün birincisi, Allah'ın dinini tebliğ etmekle yükümlü seçkin kulları olan peygamberlerin dahi çok arzulamalarına rağmen her zaman istedikleri kişilerin hidayete eremedikleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Nuh Peygamber'in oğlu,¹¹ Lût Peygamber'in karısı¹² bu gerçeğin dikkat çeken örneklerindedir. Diğeri ise, Hz. Peygamber'den nefret edecek kadar ona düşman olan birinin dahi sadece ondan gördüğü iyi bir muamele karşısında hidayet nuruyla aydınlanabileceğini göstermektedir.

Hiç kuşkusuz tarih bunlar gibi daha birçok hadiseye tanıklık etmiştir. Buna göre hidayet olgusu, kul ile Yaratıcı arasındaki özel bir ilişkiyi ifade etmektedir. Üçüncü bir varlığın müdahil olamadığı vicdanî bir olayı ifade eden hidayet, tabiatı itibariyle öteden beri İslâm bilginlerinin zihinlerini hep meşgul etmiştir. Âyet ve hadislerde yer alan birbirinden farklı ve zaman zaman telifi zor ifadeler, hidayet mefhumunun bütününü kavranmasında, aceleyle yapılan yorumların yeterli olamayacağını, derin tahlil-

⁷ BN3/285 İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 285.

⁸ ST5/550 İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 550.

⁹ B4372 Buhârî, *Meğâzî*, 71; M4589 Müslim, *Cihâd*, 59.

¹⁰ İB282 İbn Abdülber, *İstâb*, s. 107.

¹¹ Hüd, 11/45-46.

¹² Ankebût, 29/32.

lere ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir. Kulun hidayete kavuşmasında kendi iradesinin rolü veya hidayete ermesinin Allah'ın dilemesine bağlı olup olmadığı, Allah'ın hidayet etmesinden ne kastedildiği gibi hususlar konunun en can alıcı noktalarını teşkil etmektedir.

Hidayet, lütfederek yol göstermek/delâlet (ki “hediye” de aynı kelimedden gelir), doğruyu, hakikati göstermek (reşâd), apaçık bildiri (beyân) anlamlarına gelir. Şaşkınlık ve haktan sapmak anlamındaki “dalâlet”in zıttıdır.¹³ Yine aynı kökten gelen “hedy” kavramı sîret (yaşam tarzı), hâl ve gidişat anlamlarına gelir. Nitekim “hedy”, “Sözün en doğrusu Allah'ın Kitabı'dır ve hayat tarzının en güzeli de Hz. Muhammed'in sîretidir (hedyü Muhammed)...”¹⁴ hadisinde bu anlamda kullanılmıştır.¹⁵

Kur'an-ı Kerim'de farklı biçimlerde üç yüzü aşkın yerde tekrarlanan hidayet, çoğunlukla Allah'a izafe edilmektedir.¹⁶ Kur'an'da çokça yer alan “Hudâ” lafzı sadece Allah'a mahsus kullanılırken¹⁷ “ihtida”, insanın kendi iradesiyle yaptığı tercihlerini ifade etmektedir.¹⁸ Allah'ın sıfatlarından biri olan “el-Hâdî” ise kullarına basiret veren ve gerek zâtını (cc) tanımaları gerekse de dünyada varlıklarını sürdürebilmeleri için kendilerine “yol gösteren” mânâsına gelir.¹⁹ Hidayet, “Yaratıp düzene koyan, takdir edip yol gösteren... Yüce Rabbinin adını tesbih (ve takdîs) et!”²⁰ âyetlerinde bu anlamda kullanılmıştır.

Hidayetin “yol göstermek, rehberlik etmek” anlamlarına geldiği düşünülürse Kur'an'da vahiy ile “hudâ” arasında kurulan sıkı ilişki rahatlıkla anlaşılacaktır. Sadece aşağıdaki âyetler bu ilişkiyi ifade etmeye kâfidir:

“Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”²¹

“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur'an) geldi.”²²

“O (Allah), dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir...”²³

Kur'an'ın, hidayet bizzat kendisi veya kaynağı olduğu çeşitli hadislerde de ifade edilmiştir. Nitekim Efendimiz (sav) ömrünün sonlarına doğru yaptığı bir konuşmasında ashâbına, içinde “nur” ve “hidayet” olan Allah'ın Kitabı'na sınıksız sarılmaları tavsiyesinde bulunmuştur.²⁴ Aynı rivayetin bir başka versiyonunda Allah'ın Kitabı'na sarılanın hidayet üzere olacağı, onu terk edenin ise dalâlete düşeceği ifade edilmiştir.²⁵

İlâhî vahiyle ilişkilendirildiğinde veya kaynağı itibariyle değerlendirildiğinde hidayet mefhumunun anlaşılacak herhangi bir yanı yoktur.

¹³ RT1 İsfehâni, *Müfredât*, s. 538; LA51/4638 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XXXXVI, 4638.

¹⁴ HMI4386 İbn Hanbel, III, 310.

¹⁵ İE5/253 İbnü'l-Esir, *Nihâye*, V, 253.

¹⁶ “Hidayet” DİA, XVII, 473.

¹⁷ Bakara, 2/5, 38; En'âm, 6/71.

¹⁸ En'âm, 6/97; Yûnus, 10/108; İsrâ, 17/15; RT2 İsfehâni, *Müfredât*, s. 541.

¹⁹ İE5/253 İbnü'l-Esir, *Nihâye*, V, 253.

²⁰ A'lâ, 87/1-5.

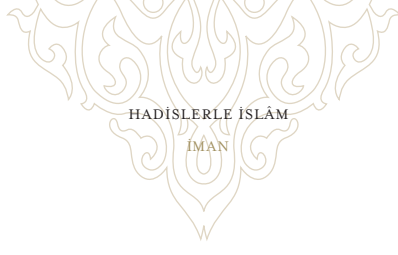
²¹ Bakara, 2/2.

²² Yûnus, 10/57.

²³ Tevbe, 9/33; Fetih, 48/28.

²⁴ M6225 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 36.

²⁵ M6228 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 37.

Ancak insana izafe edildiğinde hidayet birtakım kelâmî/teolojik sorunlara yol açtığı görülmektedir. Mamafih insanın hidayete ermesinde kendi iradesinin rolü, hidayet Allah'ın dilemesine bağlı olup olmadığı gibi hususlar geçmişten günümüze Müslüman düşünürleri sürekli meşgul etmiştir. Kur'an'daki kelime ve kavramlar üzerine yaptığı çalışmasıyla bilinen İslâm âlimi Râğıb el-İsfehânî, Allah'ın insana hidayet etmesinin şu dört düzeyde tahakkuk ettiğini söylemektedir:

- Hidayet, insana yol gösteren akıl, zeka ve bilgiyi ifade eder. Bu hidayet her mükellefe bahşedilmiştir. “Musa, ‘Rabbimiz, her şeye hilkatini (yaratılış özelliklerini) veren, sonra onlara yol gösterendir.’ dedi.”²⁶ âyetindeki hidayet bu anlamı ifade eder.

- “Onları (peygamberleri) bizim emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık.”²⁷ âyetinde de ifade edildiği gibi Allah'ın, Kur'an'ı indirmek suretiyle veya peygamberlerin diliyle insanlara yaptığı davet.

- “İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Rableri onları imanları sebebiyle, hidayete erdirir.”²⁸ “Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya iletir.”²⁹ gibi âyetlerde işaret edildiği üzere Allah'ın, doğru yolu bulana lüt-fettiği tevfik, başarı.

- Ve nihayet Allah'ın, hak eden kullarını âhirette cennetine götürmesi. Nitekim el-Hâdî sıfatının sahibi Allah Teâlâ bir âyetinde şöyle buyurmaktadır: “Biz onların kalplerinde kin namına ne varsa söküp attık. Onların altlarından da ırmaklar akar. ‘Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık. Andolsun, Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişler.’ derler. Onlara, ‘İşte yaptığımız (iyi işler) sayesinde kendisine vâris kılındığınız cennet!’ diye seslenilir.”³⁰

Yukarıda tasnif edilen hidayet çeşitlerinin hepsi birbirleriyle ilintilidir. Birinin gerçekleşmesi öncekinin gerçekleşmesine bağlıdır...³¹ Şöyle ki akıl melekesiyle donatılmış her insan Allah'ın varlığını idrak etme yeteneğine sahiptir. Böylece birinci derecede hidayetten nasibini almış demektir. Ancak bu yeterli değildir. Vahye muhatap olan akıl sahibinin aklını kullanmak suretiyle ilâhî hakikatle buluşması gerekir. Ancak ilâhî mesajları alma imkânından yoksun olanlar ikinci düzeydeki hidayeti bulamazlar. Zaten bundan sorumlu da değildirler.

İlâhî vahye kulak verip hidayeti bulmak da nihaî olarak bir anlam ifade etmeyebilir. Bunun için de Allah'ın inayetiyle hidayet üzere kalabilmeyi başarmak önemlidir. Hidayeti bulduğu hâlde yüce ilâhî mesaj-

²⁶ Tâ-Hâ, 20/50.

²⁷ Enbiyâ, 21/73.

²⁸ Yûnus, 10/9.

²⁹ Teğâbûn, 64/11.

³⁰ A'râf, 7/43.

³¹ RT1 İsfehânî, Müfredât, s. 538.

ların aydınlığında yürümeyen ve yüksek ahlâkî değerlerden uzaklaşan müminler dalâlete düşme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Enes b. Mâlik vasıtasıyla aktarılan bir hadiste Hz. Peygamber (sav) bizlere bu hususta çok önemli bir mesaj vermektedir: “*Son anına bakmadan biri hakkında (sadece) hoşunuza gittiği için hemen karar vermeyin. Kişi, uzun zaman ya da bir dönem iyi işler yapar ki bu hâlde ölse cennete gidecektir. Ancak sonra bozulur ve kötü işler yapar. Başkası da bir dönem hep kötü işler yapar. Öyle ki, o vaziyette ölse cehenneme gidecektir. Sonra düzelir ve iyi işler yapar. Allah, kişinin hayrını isterse ölümünden önce onu yönlendirir.*” Oradakiler “Allah nasıl yönlendirir?” deyince Peygamberimiz, “*Ona iyi işler yapma imkânı verir ve o hâlde ruhunu alır.*” buyurdu.³²

Gerek Kur’an’daki âyetlerde gerekse de Hz. Peygamber’in hadislerinde hidayet verenin Allah olduğuna sık sık işaret edilir. Hidayetin kaynağı Kur’an olduğuna göre onu lütfeden de elbette Allah’tır. Ancak insan, onu alıp almamakta özgür bırakılmıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*(Ey Peygamber) de ki: Ey insanlar, şimdi size Rabbinizden hakikat (bilgisi) gelmiş bulunuyor artık. Bundan böyle her kim ki doğru yolu izlemeyi (hidayeti) seçerse, bunu kendi lehine seçmiş olacaktır ve her kim ki sapıklığı (dalâleti) seçerse, yine bunu kendi aleyhine seçmiş olacaktır. Ve ben sizin davranışınızdan sorumlu değilim.*”³³ Yine bir başka âyette, “*Gerçek şu ki, biz ona yolu gösterdik; şükreden ya da nankör (olması artık kendisine kalmıştır).*”³⁴ buyrulmaktadır. Dolayısıyla Yüce Allah’ın, davetine icabet eden kimselere hidayet vermemesi söz konusu olamaz. Kur’an’da sıkça yer alan, “*Allah kâfirlere,*³⁵ *zalimlere,*³⁶ *fâsiklara*³⁷ *hidayet etmez.*” Veya “*Allah yalancı nankör olan kimseye hidayet etmez/onu doğru yola çıkarmaz.*”³⁸ gibi âyetler, ilâhî daveti reddeden muhataplar içindir. Allah Resûlü de (sav) bir hadisinde, hidayeti verenin Allah olduğunu belirtirken hidayeti alıp almama noktasında insana herhangi bir zorlama yapılmadığı anlaşılmaktadır: Tâbiîn büyüklerinden Kudüslü Abdullah b. Fîrûz ed-Deylemî bir gün meşhûr sahâbî Abdullah b. Amr b. el-Âs’a gelerek, “*Senin, ‘Şakî (isyankâr) kişi anasının karnında şakî olandır.’ dediğini duydum.*” der. Bunun üzerine âbid sahâbî Abdullah b. Amr, “*Bir kimsenin bana yalan bir şey isnad etmesini doğru bulmam.*” dedikten sonra Hz. Peygamber’den şu hadisi işittiğini söyler: “*Yüce Allah mahlûkatını karanlık içerisinde yarattı ve nurunu onlar üzerine yaydı. O nurdan kime isabet ettiyse o hidayete erdi. İsbet etmediği kimseler ise sapıtı.*”³⁹ Başka rivayetlerde Abdullah b. Amr’ın bu hadisi naklettikten sonra şöyle dedi-

³² HM12238 İbn Hanbel, III, 121.

³³ Yûnus, 10/108.

³⁴ İnsan, 76/3.

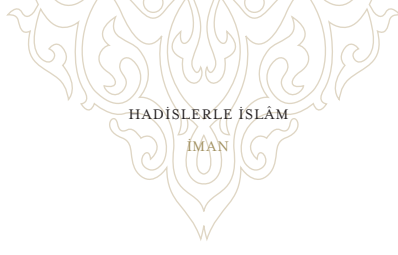
³⁵ Tevbe, 9/37.

³⁶ Tevbe, 9/109.

³⁷ Tevbe, 9/80.

³⁸ Zümer, 39/3.

³⁹ TM2405 Tayâlisî, *Müsned*, II, 637; Sî6169 İbn Hıbbân, *Sahih*, XIV, 43.

ği yer alır: “İşte bunun için ‘Allah’ın ilmi üzere kalem kurudu.’ (Her şey Allah’ın ezeli bilgisiyile gerçekleşti.) diyorum.” demiştir.⁴⁰

Bu hadis öncelikle insanın yaratılıştan kendisini hidayete veya dalâlete sürükleyecek bilgi ve yeteneklerden yoksun olduğuna işaret etmektedir. “Cehalet” olarak anlaşılabilir olan bu zulmet/karanlık, Allah’ın dağıttığı nur sayesinde yok olacaktır. Bu nur, kişiyi Allah’ın varlığı bilgisine götürecek olan tabiattaki kevnî âyetlerdir, işaretlerdir. Şu var ki bu işaretler, ancak insan için kuvvetli birer delil mesabesinde, hidayetin yegâne sebebi değildir. Öyle olsaydı bu delilleri gören herkes hidayete ererdi.⁴¹ Elbette Allah, isteseydi sadece kendisine inananlardan oluşan tek tip bir insan yaratırdı. Bu durumda elçi göndermesine de gerek kalmazdı. Ancak ilâhî irade böyle tecelli etmemiştir. Mamafih Yüce Yaratıcı şöyle buyurmaktadır: “Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yapmakta olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz.”⁴² Allah’ın dilediğini dalâlete sürüklemesi, dilediğini de hidayete erdirmesi, insanın, eğilimleri ve davranışlarının akıbetini belirlemede etkisinin olmayacağı anlamına gelmez. Nitekim âyetin devamında “Yaptıklarınızdan sorguya çekileceksiniz.” buyrulmaktadır. Bu ve benzeri âyetler Allah’ın meşietine, dilemesine bir sınır konamayacağını, O’nun iradesinin bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Bu, kulun hidayette bir rolünün olmadığı anlamına gelmez.

Şu da var ki, yukarıdaki hadisten hareketle Yüce Yaratıcı’nın bazı kullarını seçtiği, onlara tamamen kendi lütfuyla hidayeti bahşettiği söylenebilir. Bu kimseler, nübüvvet fazlıyla şereflendirilen peygamberlerdir. Büyük İslâm âlimi ve müctehidi İmam Şâfiî bu hadise ilişkin olarak Allah’ın, vahyini kendilerine emanet etmek ve zâtının (cc) varlığını delilleriyle ispatlamak üzere peygamberlerini seçtiğini ifade etmiş ve şu âyeti hatırlatmıştır: “İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe ilettiler. Allah, dilediğini doğru yola iletir.”⁴³

Kul tamamen kendi inisiyatifıyla hidayet veya dalâlet yönünde bir tercihte bulunur. Allah da onun bu tercihinin göre tercih ettiği yolu kolay-

⁴⁰ T2642 Tirmizî, İmân, 18; HM6644 İbn Hanbel, II, 176.

⁴¹ FK2/291 Münâvî, Feyzu’l-kadır, II, 291.

⁴² Nahl, 16/93.

⁴³ Bakara, 2/213; BS18208 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, IX, 7.

laştırır. Hz. Ali'den nakledildiğine göre hidayet rehberi Nebî (sav), bir hadisinde bu hakikati kendine has bir üslûpla ifade etmiştir. Resûl-i Ekrem bir gün oturmuş, elindeki ağaç dalı ile toprağı çiziyordu. Birden başını kaldırdı ve şöyle dedi: “Sizden her bir kişinin, cennet ya da cehennemdeki yeri bilinmektedir.” Bunun üzerine oradakiler, “Peki ey Allah'ın Resûlü! O zaman biz niçin çalışıyoruz ki?” dediler. Allah'ın Elçisi ise, “İyi işler yapmaya devam edin, herkes, yaratılışına kolay geleni seçecektir.” (dedi ve şu âyetleri okudu): “Kim infak eder, takva sahibi olmaya çalışır ve güzeli/doğruyu (süreklî) tasdik ederse, huzur (cennet) yolunu ona kolaylaştırırız. Kim de cimrilik yapar, kendi kendine yeterli olduğunu kabul eder ve güzeli/doğruyu (süreklî) yalanlarsa, sıkıntı (cehennem) yolunu ona kolaylaştırırız.”⁴⁴ Dolayısıyla kulun isteğı ve eğilimleri muvacehesinde tercih ettiğı yolu kendisine kolaylaştırdığı için âyet ve hadislerde hidayet ve dalâletin Allah tarafından verildiğı ifade edilirken Allah'ın mutlak gücü ve kudretine vurgu yapılmaktadır. Câbir b. Abdullah'tan nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) insanlara hitap ederken önce lâyıık-ı vechile Allah'a hamd ve senâ eder, sonra da, “Bir kimseye Allah hidayet verirse artık onu saptıracak yoktur; Allah'ın saptırdığına da hidayet verecek yoktur. Sözü en hayırlısı Allah'ın Kitabı'dır.” buyururdu.⁴⁵

Hidayet, nihaî olarak kulun vicdanıyla baş başa kaldığında verdiği bir karardır. Ancak Allah'ın yardımı olmadan hidayeti bulmak imkânsızdır. Kur'an'da Hz. Muhammed'in (sav), peygamber olmadan önce “yolunu şaşırdığı”, bir anlamda ne yapacağını şaşırdığı ancak Rabbi sayesinde hidayeti/doğru yolu bulduğı ifade edilmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla hidayet, Allah'ın kullarına bir lütfudur. Peygamberler veya kullar sadece vesile olurlar. Nitekim Resûlullah Efendimiz (sav), ensarın Huneyn ganimetlerinin dağıtılması esnasındaki sitemkâr tavırları karşısında onlara şöyle seslenmiştir: “Ey ensar topluluğı! Ben, sizi dalâlette bulmadım mı? Allah size benim vasıtamla hidayet vermedi mi? Sizi dağıtmış bularak benim vasıtam ile bir araya getirmedimi? Sizi fakir bularak benim vasıtam ile zengin etmedi mi?”⁴⁷

Allah'ın Elçisi, bir defasında da hizmetçiliğini de yapmakta olan genç bir Yahudi hastalanınca onu hasta yatağında ziyaret etmiş, belki de son kez Müslüman olması çağrısında bulunmuştu. Yahudi, “Allah'tan başka ilâh olmadığını ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğunu” ıkrar ederek⁴⁸ İslâm'ı kabul etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), “Benim vasıtamla bu genci ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun.” diyerek şükretti ve oradan ayrıldı.⁴⁹ Yine Allah Resûlü (sav) Hayber'de Hz. Ali'ye hitaben,

⁴⁴ Leyl 92/5-10; HM621 İbn Hanbel, I, 83.
⁴⁵ M2007 Müslim, Cum'a, 45.
⁴⁶ Duhâ, 93/7.
⁴⁷ B4330 Buhârî, Megâzi, 57; M2446 Müslim, Zekât, 139.
⁴⁸ NS5/173 Nesâî, es-Sünenü'l-Kübrâ, V, 173.
⁴⁹ B1356 Buhârî, Cenâiz, 79; D3095 Ebü Dâvûd, Cenâiz, 2.

“Allah’a yemin olsun ki senin aracılığınla Allah’ın bir kişiye hidayet vermesi, senin için, kızıl develere sahip olmandan daha iyidir.” demiştir.⁵⁰ Peygamberimizin benzer bir cümleyi bir keresinde Muâz b. Cebel’e hitaben de kullandığı nakledilmektedir.⁵¹

İnsan hayır yolunda ne kadar çaba sarf ederse etsin cennet, Allah’ın fazlı, lütfu ve rahmetinin bir yansımasıdır. Cennetin kapılarını açan hidayet de aynı şekilde Allah’ın bir lütfudur. İslâm düşüncesinde ağırlıklı olarak bu yaklaşım öne çıkmıştır. İslâm düşünürlerinin büyük çoğunluğuna göre dalâlet ve hidayetin Allah’a izafe edilmesi, O’nun mutlak olarak her şeyi yaratan olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Kulun iyi veya kötü (hayır ve şer) eylemlerini de yaratan Allah’tır. Ancak bu hakikat, insanın, vicdaniyla baş başa kaldığında iradesini özgürce kullanmasına mani değildir.

Kulun bu irade özgürlüğü, Allah’tan hidayeti talep etmesine mani olmamalıdır. Mümin her zaman hidayeti istemeli, Yüce Mevlâ’ya yakarışlarında bu talebini eksik etmemelidir. Hidayeti elde ettikten sonra da dalâlete düşmemek için yakarışlarına devam etmelidir. Özellikle hidayetten saptırıcı unsurların çok olduğu modern zamanlarda hidayete ermek kadar hidayette kalabilmek de önem arz etmektedir. İnsan aklını ve basiretini örten dünyevileşme, hırs, kirli arzular, mümini ulvî hedeflerden saptıran başlıca faktörlerdir. İlâhî, nebevî, fitrî ve ahlâkî hakikatler doğrultusunda yaratılış gayesine uygun olarak istikamet üzere kalabilenler hidayettedirler. Bu istikameti yakalayamayan müminin nihaî olarak hidayete erme garantisi yoktur. Bu yüzden müminlerin birbirleri için ettikleri dualarda hidayet temennisi de yer almalıdır. Hadislerde Allah’tan hidayet talebinin rızık ve sıhhat temennisi ile birlikte yer alması manidardır. Efendimiz (sav) İslâm’ı seçenlere namazı öğrettikten sonra dua etmesi için şu cümleleri öğretirmiş: “Allah’ım! Beni affet, bana merhamet et, bana hidayet ve afiyet ver ve beni rızıklandır.”⁵² Yine Sevgili Peygamberimiz aksıran bir mümin ile ona şahit olan diğer müminin karşılıklı olarak birbirleri hakkında sıhhat ve hidayet temennilerinde bulunmalarını öğütlemiştir: “Biriniz aksırdığı zaman ‘el-hamdü lillâh’ desin. Mümin kardeşi veya arkadaşı da ona ‘Yerhamükellâh’ (Allah sana merhamet etsin) diyerek karşılık versin. Diğeri de cevap olarak ‘Yehdikümü’llâhu ve yuslihu bâleküm’ (Allah sizlere hidayet eylesin ve hâlinizi, işinizi de iyileştirsin) desin.”⁵³

Sıhhat ve afiyette kalabilmek için nasıl ki vücudun ihtiyacı olan besinleri almak zorunluysa, sürekli hidayette kalabilmek için de dua ve ibadet-

⁵⁰ B2942 Buhârî, Cihâd, 102; M6223 Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 34; D3661 Ebû Dâvûd, İlim, 10.

⁵¹ HM22424 İbn Hanbel, V, 239.

⁵² M6850 Müslim, Zikir, 35.

⁵³ B6224 Buhârî, Edeb, 126.

lerle Yaraticı ile irtibatı diri ve zinde tutmak gerekir. Hidayet kaynağımız Kur'an'da müminlerin şöyle dua ettikleri buyrulmaktadır: *“Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.”*⁵⁴ Efendimizin sevgili torunu Hz. Hasan da vitir kunutlarında okuması için Allah Resûlü'nden şu dua cümlelerini öğrendiğini söylemektedir:

*“Allah'ım, hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Sıhhat ve afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Himaye ettiğin kimseler gibi beni de himaye et. Bana verdiğin nimetleri bereketlendir. Verdiğin hükmün şerrinden beni koru. Hükmü sen verirsin, senin üstüne hüküm verecek kimse yoktur. Senin dost olduğun kimse asla zelil olmaz. Eksiklikler sana yakışmaz. Ey Rabbimiz! Yücesin ve kutlusun.”*⁵⁵

⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/8.

⁵⁵ T464 Tirmizî, Vitr, 10.